

УДК 378. 331.361:330.1

О. В. Косигіна,

кандидат психологічних наук

(Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти)

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ У СВІТІ ТА В УКРАЇНІ ЯК ОСВІТНЯ ІННОВАЦІЯ

У статті обґрунтовано інноваційність освіти дорослих як соціокультурного феномена в Україні та світі. Представлено місце України в світовому просторі освіти протягом життя; з'ясовано провідні функції освіти дорослих. Сформульовано висновок про виняткове місце і роль системи післядипломної освіти у наданні освітніх послуг дорослим з групи професійно активного населення України.

Ключові слова: інновація, освіта дорослих, компетентність, післядипломна освіта.

Актуальність та стан дослідженості проблеми. Освіта дорослих є одним із найвищих пріоритетів у процесі формування об'єднаних цінностей суспільного життя на засадах спільного європейського і світового простору. У структурі освітнього простору освіта дорослих є невід'ємним компонентом безперервної освіти як основоположна ідея, принцип побудови освітнього процесу, умова становлення особистості протягом усього життя. Актуальність освіти дорослих зростає ще й тому, що в останні кілька десятиліть кардинально змінився процес і алгоритм передачі знань; водночас значно розширився обсяг професійних знань, необхідних для повноцінного виконання функціональних обов'язків кожним фахівцем. Нині неможливо один раз і назавжди підготувати людину до професійної діяльності.

Специфіка освіти дорослих нині активно обговорюється на сторінках ЗМІ і широко досліджується соціологами (дорослі студенти / курсанти як особлива соціальна група, її статусно-рольові позиції у суспільстві), економістами (місце і роль освіти дорослих серед чинників, що формують та змінюють співвідношення на ринку праці та в економічній системі суспільства загалом), психологами (вплив додаткової професійної освіти на показники психічного здоров'я, розвиток особистості у дорослому віці), філософами (освіта дорослих як особлива філософія буття у соціумі, філософські засади суспільства знань), медиками (роль і значення освіти для стану здоров'я дорослої людини, вплив знань, умінь і навичок на фізіологічні процеси дорослої людини), педагогами (освіта дорослих як компонент загального соціального інституту освіти в державі, розробка концепції і моделі освіти дорослих на методологічному, теоретичному, технологічному й діагностичному рівнях).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Освітні інновації розглядаються у педагогічній науці в науковому доробку Л. Даниленко [1], В. Загвязинського [2], Г. Сиротинко [3], А. Хуторського [4], Т. Яровенко [5] та ін. як вперше створені, вдосконалені чи реалізовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські технології (моделі, концепції), які суттєво вдосконалюють функціонування системи освіти. Освітні інновації виникають на ґрунті *новацій* у соціокультурному просторі країни; так, освіта дорослих як соціальна інституція стала розвиватися внаслідок потреб ринку праці в фахівцях, здатних до постійного поповнення й оновлення своїх знань, умінь та навичок. Традиційно педагогічна наука зараховує до освітніх інновацій кредитно-модульну систему оцінювання, дистанційне навчання, електронні системи управління навчальним закладом, інноваційні методики навчання (інтерактивні методи, кейс-технології, проектні технології, інформаційні технології, відеотренінги тощо). Зазначимо, що інноваційні методики навчання можуть бути використані в системі післядипломної освіти як структурному компоненті освіти дорослих; водночас сама освіта дорослих може вважатися окремою освітньою інновацією в освітньому просторі України та інших країн як особлива система надання знань людям дорослого віку з професійними та особистісними потребами в конкретній галузі знання.

В Україні проблема освіти дорослих як особливої освітньої інституції інноваційного характеру стала предметом дослідження Т. Десятова [6], М. Карпенко [7], Л. Лук'янової [8], Н. Ничкало [9], Л. Сігаєвої [10], І. Швеця та Т. Федоренко [11] та ін.

Мета статті полягає у визначенні особливостей концепції освіти дорослих в Україні та за кордоном як освітньої інновації.

Виклад основного матеріалу. У рейтингу найбільш успішних країн, які заохочують дорослих до отримання нових професійних (і не тільки професійних) знань – саме ті країни, які мають найвищі показники соціально-економічного розвитку та соціального захисту населення: Німеччина, Швеція, Швейцарія, Велика Британія, Норвегія, Нідерланди тощо. В останні роки до них активно наближуються нові члени Європейського Союзу – Словенія, Естонія, Латвія, Литва та ін.

Загальні відомості про відсоток населення деяких країн Європи, які продовжують навчання у 25-64 роки, представлено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Кількісні показники дорослого населення, яке продовжує навчання у віці 25-64 роки

Країна	Загальний відсоток дорослих осіб, які продовжують навчання у віці 25-64 років	З них відсоток чоловіків	З них відсоток жінок
Бельгія	7,2	7,0	7,4
Болгарія	1,3	1,4	1,3
Чехія	5,7	5,5	5,9
Данія	29,2	24,2	34,2
Німеччина	7,8	8,0	7,6
Естонія	7,0	4,6	9,3
Франція	7,4	7,0	7,9
Латвія	7,1	4,6	9,3
Литва	5,3	3,6	6,8
Угорщина	3,6	3,0	4,1
Нідерланди	16,6	16,1	17,0
Польща	5,1	4,7	5,5
Румунія	1,3	1,2	1,4
Словенія	14,8	13,5	16,1
Фінляндія	23,4	19,4	27,5
Швеція	32,0	26,0	38,3
Велика Британія	26,6	22,0	31,2
Норвегія	18,0	17,1	18,9
Швейцарія	22,5	21,7	23,4

*[Таблицю розроблено за: 11: 211].

Як свідчать дані з таблиці 1, у кількісних показниках освіти дорослих є суттєва гендерна характеристика: майже всюди відсоток жінок, які здобувають додаткову (чи навіть основну) освіту у дорослому віці, є вищим (за виключенням хіба що мусульманських країн; так, наприклад, у Туреччині кількісні показники по чоловіках і жінках становлять відповідно 1,8 %, та 1,2 %, у Хорватії – 3,1 % та 2,8 %). Дослідження Л. Сігаєвої засвідчило, що потенційний контингент дорослих, які повинні здобувати додаткові знання (докваліфікацію, перекваліфікацію, другу вищу освіту тощо) становить в Україні не менш як 70 % професійно активного населення [10: 347]. Ми вважаємо, що система післядипломної освіти як єдина на сьогодні в Україні соціальна інституція, яка представляє формалізовану освіту дорослих, має всі шанси для домінування на ринку освітніх послуг для дорослих.

Для того, щоб означити потреби дорослого населення в поповненні багажу професійних знань, зарубіжні учені ввели спеціальне поняття "*напіврозпад компетентності*", яке окреслили як проміжок часу, за який рівень професійної компетентності (який може бути діагностований у різних галузях науки) спадає на 50 % [6: 7]. Дослідники зазначають, що найшвидше означений напіврозпад відбувається у представників медичної галузі, освітян, управлінців. Проте проблема насправді лежить дещо глибше, адже старіння набутих у процесі інституційної освіти знань стосується не лише діючих фахівців, які внаслідок глобалізаційних процесів та НТП вимушені поповнювати обсяг професійних знань та досвіду професійної діяльності, а й випускників вищих навчальних закладів, знання яких старіють за 4-5 років [10: 319]. П. Кніхт у своїх працях зазначає, що напіврозпад компетентності має не лише галузеву, а й індивідуальну специфіку; це залежить від структури самих професійних знань, частина з яких має більший період напіврозпаду (фундаментальні знання, знання соціально-гуманітарного змісту), частина – менший (переважно вузькоспеціалізовані інструментальні знання фахівця) [12].

Показником відсотку населення, яке навчається у дорослому віці, науковці визначають рівень середньої тривалості навчання дорослих (у роках, з 25 до 64 років) та виводять індекс рівня освіти дорослих для кожної країни. Україна, за даними науковців (І. Швець, Т. Федоренко) займає в цьому списку далеко не найгірші позиції – 11,3 років середньої тривалості навчання дорослих (для порівняння: США – 12,4 роки; Польща – 10,0 років; Бельгія – 10,9 років; Естонія – 12,0 років); при цьому в Україні спостерігається помітна позитивна динаміка до зростання кількості років навчання для дорослого населення (у 1991 р. цей показник становив 9,1 років). За індексом рівня освіти Україна програє серед європейських країн багатьом, але незначно: так, Україна має означений індекс на рівні 0,858, Словенія – 0,933, Естонія – 0,916, Чехія – 0,924; натомість Російська Федерація має цей показник на рівні 0,784, Португалія – 0,739, Хорватія – 0,788 [11: 214].

Науковці (Е. Гелпі [13], П. Джарвіс [14], Л. Отала [15] та ін.), розробляючи основи освіти дорослих в Європі та світі, зазначають, що системно цей соціальний інститут має позитивну динаміку, насамперед, у найбільш розвинених країнах світу. Дослідники стверджують про щорічне оновлення 5 % теоретичних і

20 % професійних знань [16]. Більше того, частина професій вимагає когнітивного й технологічного оновлення кожні 5 років; це свідчить про те, що після завершення професійної підготовки фахівець разом із професійною адаптацією має проходити професійну докваліфікацію.

Інструментом вирішення проблеми ми бачимо не повернення вчорашнього студента до процесу кількісного накопичення професійних знань у стаціонарній чи заочній формі, а формування у нього здатності до навчання протягом усього життя. Останнє, у свою чергу, вимагає від фахівця розвинених навичок комунікації, достатнього рівня організаційної і групової ефективності, прагнення до самовдосконалення. Крім того, дорослій людині держава має забезпечити можливості до інституційного чи позаінституційного отримання нових знань чи корекції існуючого обсягу професійних знань залежно від завдань професійної діяльності.

Поняття освіти дорослих у зарубіжній науковій літературі корелює з такими розповсюдженими поняттями, як "безперервна освіта", "продовжена освіта" (continuing education), "подальша освіта" (further education), "перманентна освіта" (permanent education), "освіта протягом життя" (lifelong education), "навчання протягом життя" (lifelong learning). Означені поняття, на нашу думку, виражають одну й ту ж концепцію – концепцію *незавершеності освіти для кожної дорослої людини*, спрямованої на саморозвиток. У межах названих понять сполучаються дві сторони освіти дорослих:

1) процес засвоєння нового досвіду у вигляді знань, умінь, навичок, тобто нового соціально-професійного досвіду;

2) процес побудови системи неперервної освіти як специфічного соціального інституту в суспільстві, який наділений певними функціями і відповідає соціальним запитам стосовно професійної стратифікації у соціумі.

Означений соціальний інститут виконує у суспільстві певну функціональну місію, як це представлено у таблиці 2.

Таблиця 2.

Провідні функції освіти дорослих у суспільстві знань

Функція освіти дорослих у суспільстві	Зміст і значення реалізації функції
Розвиваюча	Виявляється у реалізації потреби творчого зростання особистості, досягненні нею поставлених перед собою "акме", взаємовпливі особистісного й професійного зростання у процесі професійної та позапрофесійної діяльності.
Компенсаторна	Реалізується у процесі заповнення нестачі професійних знань – як недоотриманих у ході професійної підготовки (у коледжі, ВНЗ, професійно-технічному навчальному закладі), так і необхідних для виконання належних професійних обов'язків залежно від специфіки професійних ролей і професійного статусу.
Адаптивна	Вплив нових знань на швидку адаптацію до мінливого виробничого й соціального середовища; взаємозв'язок отриманої додаткової освіти (докваліфікації, перекваліфікації) на адаптацію на новому робочому місці внаслідок зміни професії.
Інтеграційна	Реалізується в процесі входження фахівця в незнайомий чи малознайомий соціокультурний чи комунікативний простір у процесі мобільного поповнення знань про середовище, в якому доведеться працювати.
Ресоціалізаційна	Виявляється у здатності фахівця до ресоціалізації внаслідок зміни структури й змісту соціально-професійного середовища, зміни посади чи статусу, що визначає показники соціальної мобільності й соціальної адаптації.

Реалізація зазначених вище функцій освіти дорослих пов'язана з перспективними напрямками розвитку цього соціокультурного феномена та освітньої інновації, а саме:

1) розробкою нормативно-правового поля освіти дорослих (освіти протягом життя) як неформальної, формальної чи інформальної системи – залежно від потреб особистості, соціально-професійної групи чи суспільства загалом;

2) формуванням позитивних ментальнісних змін у дорослого населення України з метою створення установки на постійне оновлення професійних знань протягом усього професійно активного періоду життя;

3) розробкою змістових та технологічних інновацій у системі післядипломної освіти з метою залучення до освіти протягом життя значно більшого відсотка професійно активного населення України;

4) створенням комплексу моніторингових установ для забезпечення оцінки якості освіти дорослих на формальному, неформальному, інформальному рівнях.

Висновки. Таким чином, нами обґрунтовано інноваційність освіти дорослих як соціокультурного феномена в Україні та світі. Представлено місце України в світовому просторі освіти протягом життя; з'ясовано провідні функції освіти дорослих. Сформульовано висновок про виняткове місце і роль системи післядипломної освіти у наданні освітніх послуг дорослим з групи професійно активного населення України.

Перспектива подальших досліджень вбачається нами у розробці методологічних засад функціонування системи післядипломної освіти в університетах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Даниленко Л. І. Модернізація змісту, форм та методів правлінської діяльності директора загальноосвітньої школи : [монографія] / Л. І. Даниленко. – К. : Логос, 1998. – 140 с.
2. Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя : [монография] / В. И. Загвязинский. – М. : Педагогика, 1987. – 160 с.
3. Сиротинко Г. О. Інноваційний розвиток освіти : проблеми переходу від теорії до практики / Г. О. Сиротинко // Управління школою. – 2005. – № 1. – С. 15–18.
4. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика : методология, теория, практика : [науч. изд.] / А. В. Хуторской. – М. : УНЦ ДО, 2005. – 222 с.
5. Яровенко Т. С. Види інновацій в освіті та їх класифікація / Т. С. Яровенко // Вісник Дніпропетровського університету. – 2012. – № 10 (1). – Т. 20. – С. 214–219.
6. Десятов Т. Актуальні проблеми освіти дорослих у контексті глобалізації / Тимофій Десятов // Порівняльна професійна педагогіка. – 2012. – № 1. – С. 6–13.
7. Карпенко М. М. Перспективи реалізації в Україні концепції освіти протягом життя : чинники і механізми / М. М. Карпенко // Стратегічні пріоритети. – 2011. – №4 (21). – С. 45–51.
8. Лук'янова Л. Б. Концептуальні положення освіти дорослих [Електронний ресурс] / Л. Б. Лук'янова. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Pedagogica/43099.doc.htm.
9. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія / Н. Г. Ничкало // Неперервна професійна освіта : теорія і практика. – 2001. – Вип. 1. – С. 9–22.
10. Сігаєва Л. Е. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : [монографія] / Л. Е. Сігаєва ; [за ред. С. О. Сисоевої]. – К. : ТОВ "ЕКМО", 2010. – 418 с.
11. Швець І. Б. Сучасні тенденції поширення професійного навчання протягом життя / І. Б. Швець, Т. С. Федоренко // Економічний вісник Донбасу. – 2013. – № 1 (31). – С. 208–215.
12. Knight Peter T. The Half-Life of Knowledge and Structural Reform of the Education Sector for the Global Knowledge-Based Economy [Електронний ресурс] / Peter T. Knight. – Режим доступу : <http://www.knight-moore.com/pubs/half-life.html>.
13. Gelpi E. A Future for Lifelong Education / E. Gelpi. – Vol. 1, 2. – Manchester, 1979. – 99 p.
14. Jarvis P. Adult and Continuing Education. Theory and Practice / P. Jarvis. – L, 1995. – 55 p.
15. Otala L. European Approaches to Lifelong Learning : Trends in Industry Practices and Industry-university Cooperation in Adult Education and Training / L. Otala. – Paris, 1992. – 66 p.
16. Making a European area of lifelong learning a reality [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/education/>.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Danylenko L. I. Modernizatsiya zmistu, form ta metodiv pravlins'koyi diyalnosti dyrektora zagal'noosvitniyoi shkoly [Modernization of Contents, Forms and Methods of the Comprehensive School Teacher's Management Work] / L. I. Danylenko. – K. : Logos, 1998. – 140 s.
2. Zagvyazinskiy V. I. Pedagogicheskoe tvorchestvo uchityela [The Teacher's Pedagogical Work] : [monografiia] / V. I. Zagvyazinskiy. – M. : Pedagogika, 1987. – 160 s.
3. Syrotynko G. O. Innovatsiynny rozvytok osvity : problemy perekhodu vid teoriyi do praktyky [Innovative Development of Education : Issues of Transition from Theory to Practice] / G. O. Syrotynko // Upravlinnya shkoloju [School Management]. – 2005. – № 1. – S. 15–18.
4. Khutorskoy A. V. Pedagogicheskaya innovatika : metodologiya, teoriya, praktika [Pedagogical Innovative Studies : Methodology, Theory and Practice] : [nauch. izd.] / A. V. Khutorskoy. – M. : UNTS DO, 2005. – 222 s.
5. Yarovenko T. S. Vidy innovatsiy v osviti ta yikh klasyfikatsiya [Types of Innovations and their Classification] / T. S. Yarovenko // Visnyk Dnipropetrovs'kogo universytetu [Dnipropetrovs'k University Journal]. – 2012. – № 10 (1). – T. 20. – S. 214–219.
6. Desyatov T. Aktual'ni problemy osvity doroslykh u konteksti globalizatsiyi [Current Issues of the Adults' Education in the Globalization Context] / Tymofiy Desyatov // Porivnyal'na profesiyna pedagogika [Comparative Professional Pedagogy]. – 2012. – № 1. – S. 6–13.
7. Karpenko M. M. Perspektyvy realizatsiyi v Ukraini kontseptsiyi osvity protyagom zhyttya : chynnyky i mekhanizmy [Perspectives of the Realization the Concept of Life-Long Education in Ukraine : Factors and Mechanisms] / M. M. Karpenko // Strategichni prioriteti [Strategic Priorities]. – 2011. – № 4 (21). – S. 45–51.
8. Luk'yanova L. B. Kontseptual'ni polozhennya osvity doroslykh [Adults' Education Conceptual Provisions] [Elektronnyy resurs] / L. B. Luk'yanova. – Rezhym dostupu : http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Pedagogica/43099.doc.htm.
9. Nychkalo N. G. Neperervna profesiyna osvita yak filosof'ska ta pedagogichna kategoriya [Life-Long Professional Education as a Philosophical and Pedagogical Category] / N. G. Nychkalo // Neperervna profesiyna osvita : teoriya i praktyka [Life-Long Professional Education : Theory and Practice]. – 2001. – Vyp. 1. – S. 9–22.

10. Sigaeva L. E. Rozvytok osvity doroslykh v Ukraini (druga polovyna XX – pochatok XXI st.) [The Development of Adults' Education in Ukraine (the Second Half of the XX – the Beginning of the XXI Century)] : [monografiia] / L. E. Sigaeva ; [za red. S. O. Susoyevoyi]. – K. : TOV "EKMO", 2010. – 418 s.
11. Shvets' I. B. Suchasni tendentsiyi poshyrennya profesiynogo navchannya protyagom zhyttia [Modern Tendencies of the Professional Life-Long Education Spreading] / I. B. Shvets', T. S. Fedorenko // Ekonomichnyy visnyk Donbasu [Donbas Economical Journal]. – 2013. – № 1 (31). – S. 208–215.
12. Knight Peter T. The Half-Life of Knowledge and Structural Reform of the Education Sector for the Global Knowledge-Based Economy [Elektronnyy resurs] / Peter T. Knight. – Rezhym dostupu : <http://www.knight-moore.com/pubs/half-life.html>.
13. Gelpi E. A Future for Lifelong Education / E. Gelpi. – Vol. 1, 2. – Manchester, 1979. – 99 p.
14. Jarvis P. Adult and Continuing Education. Theory and Practice / P. Jarvis. – L, 1995. – 55 p.
15. Ojala L. European Approaches to Lifelong Learning : Trends in Industry Practices and Industry-university Cooperation in Adult Education and Training / L. Ojala. – Paris, 1992. – 66 p.
16. Making a European area of lifelong learning a reality [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://ec.europa.eu/education/>.

Матеріал надійшов до редакції 25.06. 2014 р.

Косыгина Е. В. Образование взрослых в мире и в Украине как образовательная инновация.

В статье обоснована инновационность образования взрослых как социокультурного феномена в Украине и в мире. Представлено место Украины в мировом пространстве образования на протяжении жизни; определены ведущие функции образования взрослых. Сформулирован вывод об исключительном месте и роли системы последилового образования в предоставлении образовательных услуг взрослым из группы профессионально активного населения Украины.

Ключевые слова: инновация, образование взрослых, компетентность, последилоное образование.

Kosygina E. V. The Adults' Education in the World and Ukraine as the Educational Innovation.

The article justifies the innovativeness of the adults' education as the sociocultural phenomenon in Ukraine and in the world. The place of Ukraine in the world's area of the life-continuing education is represented; the leading functions of the adults' education are found out. The conclusion is made on the special place and role of the system of the post-graduate education in supplying educational services to adults from the group of the professional active population of Ukraine.

Key words: innovation, adults' education, competence, post-graduate education.